

'de fede ord'

- * Omfordeling
- * Velfærdstrekanten
- * Idealtyper
- * Velfærdsmix
- * Residual
- * Behovsprincip
- * Individorienteret
- * Forsikringskasser
- * Progressiv skat
- * Universel
- * Konkurrencestat
- * Koloniseringsstesen
- * Målrational
- * Værdirationel
- * Rationalitetens irrationalitet

5.3 Den danske velfærdsstats udfordringer – interne og eksterne klemmer

Hvorfor skal jeg læse dette afsnit?

* Det skal du, fordi der vil blive redegjort for de såkaldte klemmer på den danske velfærdsstat.

Hvad kan jeg bruge det til?

- * Når du læser nyheder om, at den danske velfærdsstat er under pres, vil du blive i stand til at **sammenligne** og skelne mellem, hvilke sider presset kommer fra.
- * Og du vil kunne **diskutere**, hvilken rolle henholdsvis stat, marked og civilsamfundet spiller og skal spille i løsningen på disse udfordringer.

Jürgen Habermas problematiserer velfærdsstatens udvikling ud fra en teoretisk ramme blandt andet ved at påpege målrationalitetens dominans. Imidlertid kan velfærdsstatens fremtidige udvikling også problematiseres ud fra en konkret empirisk virkelighed.

Som du skal læse om senere, udgør den statslige del af økonomien en meget stor del af den danske velfærdsmodel. I

den sammenhæng er det derfor naturligt at spørge: Hvilke opgaver skal staten varetage, og hvilke skal det private (markedet) varetage? Skal civilsamfundet løse flere velfærdsopgaver? Hvad skal styres af staten, og hvad skal styres ved hjælp af markeds kræfterne (udbud og efterspørgsel) – altså den ovenfor belyste diskussion om fordelingen mellem stat, marked og civilsamfund.

På de kommende sider vil der ikke blive givet svar på spørgsmålene. Derimod vil der blive opstillet nogle af de udfordringer, den danske velfærdsstat står over for inden for de næste 20-30 år. Der er tale om overordnede udviklinger, der **klemmer** den danske velfærdsstat.

Velfærdsstatens udfordringer – klemmerne

Siden den første oliekrise (1973) har det i den politiske debat løbende været hævet, at den danske velfærdsstat har problemer. Denne debat er taget til i de senere år. Både politiske interesseorganisationer, de økonomiske vismænd, politikere og en lang række andre eksperter

"Fremtiden for den danske velfærd tegner ikke alt for godt, og det får kommunerne til at søge velfærdsløsninger, der kun akkurat lever op til lovkravene. (...) Velfærdsstaten er voldsomt udfordret, og (...) det bliver nødvendigt for kommunerne at træffe en lang række upopulære beslutninger for at få økonomien til at hænge sammen. (...) kommunerne kigger mere på den service, man skal give borgerne, altså minimumskrav på folkeskoleområdet og for de ældre, og ikke den service man kan give sine borgere. Når først velfærdssamfundet er blevet skåret helt ind til benet, så ser jeg ikke nogen mulighed for at få den nuværende udgave tilbage igen. Det, der tegner sig ude i horisonten, det er et scenarie, der hedder slet ingenting for dem der kan selv, altså eksempelvis ældre med en god pensionsopsparring. Vi skal nok klare det, men at vi om en tyve tredive år har et velfærdssamfund, der minder om det, vi har i dag, det mener jeg er en illusion".

Roger Buch, forskningschef, Danmarks Medie- og Journalisthøjskole

har med jævne mellemrum påpeget problemerne for den danske velfærdsstat på lang sigt.

Der er stor usikkerhed ved regnestykker, der arbejder med en lang tidshorison, da mange ting ikke nødvendigvis lader sig fremskrive med 100 procent nøjagtighed. Hvordan går det for eksempel med den demografiske udvikling? Hvordan går det med globaliseringen og indvandringen? Hvad med danskernes uddannelsesniveau? Og hvad med den økonomiske vækst – formår vi at blive mere produktive, end beregninger fortæller os i 2016?

Udfordringernes omfang og karakter kan således diskuteres, alt efter hvem man spørger.

Som det fremgår af figur 5.10 kan udfordringerne kategoriseres som forskellige typer af klemmer – nemlig de **interne klemmer** og de **eksterne klemmer**.

Interne danske klemmer

Her er der tale om klemmer på velfærdsstaten, der er frembragt af en indenlandsk udvikling. Der kan primært opstilles tre klemmer:

Figur 5.10 Velfærdsstatens dyre udfordringer

- * En øget individualiseringstendens og et stigende forventningsniveau
- * Den demografiske udvikling
- * Omkostningsklemmen

Individualiserings- og forventningsklemmen handler blandt andet om, hvorvidt vi danskere på længere sigt kan (og vil) levere det antal arbejdstimer, der skal til for fortsat at sikre velfærdsstatens skattemæssige grundlag til at servicere befolkningen. Der har i de sidste cirka 50 år været en stærk tendens til, at vi begynder senere og senere på arbejdsmarkedet (qua længere uddannelser), samtidig med at vi trækker os tidligere tilbage. Og selv om vi tilbringer færre år på arbejdsmarkedet, vil vi i øvrigt også gerne have længere ferie og kortere arbejdsdage – der ses så at sige et modsætningsforhold mellem indsats og forventning.

Vi forventer således også bedre mad på plejehjemmene, mere plads og personale til de ældre på plejehjemmene og til børnene i daginstitutionerne, flere sygeplejersker, mere politi på gaderne, flere lærere i folkeskolen, kortere ventelister på sygehuse, bedre it-udstyr på alle uddannelsesinstitutioner, bedre veje, hurtigere DSB-tog, billigere offentlig transport etc. Så kravene om bedre velfærd er enorme, og presset vokser. Dette skyldes den stigende individualisering, der bevirker, at vi ikke vil behandles i flok, men have individuel behandling på alle hylder. Samtidig er det en del af den menneskelige psykologi, at vi hele tiden forventer, at samfundet udvikler sig til det bedre og bliver mere og mere gunstigt – også hvad angår velfærden.

Man kan mene, at alle har ret til at kræve topservice på grund af vores høje skatteprocent, men i forhold til velfærds-

staten kan der opstå problemer, da fokus rykkes fra *solidaritet og fællesskab* til **krævementalitet og rettighedstænkning**.

Med hensyn til den demografiske udvikling – **demografiklemmen** – er det blot at kaste et blik på nogle få statistikker for at lokalisere endnu en potentiel klemme – nemlig at vi bliver mange flere ældre danskere, der ovenikøbet lever længere tid. Omkring anden verdenskrig var der syv personer til at forsørge en pensionist – i 2016 er der fire, og om ti år vil der kun være 2,5 person! Med andre ord skal færre og færre personer i den erhvervsaktive alder forsørge flere og flere ældre. Denne udvikling giver en klar indikation af, at hele det offentlige velfærdsapparat står med en enorm udfordring. Visse kredse taler om den såkaldte **'ældrebyrde'**.

Ud over ældreproblematikken er der i demografiklemmen også indeholdt aspektet vedrørende befolkningens etniske sammensætning. Og her er også indeholdt en alvorlig klemme, da erhvervsdeltagelsen blandt indvandrere og efterkommere er væsentlig lavere end blandt etniske danskere. Tages de seneste års massive flygtningestrøm også med i ligningen, bliver erhvervsfrekvensen for denne gruppe endnu lavere, hvilket kan give nogle massive udfordringer for den fremtidige danske velfærd. Man kan her tale om **'integrationsbyrden'**.

Både forventningsklemmen og den demografiske udvikling øger risikoen for en massiv omkostningsklemme i form af stigende udgifter til folkepension (vi lever længere og vi bliver flere ældre) og massivt stigende udgifter i sundhedssystemet (stigende forventninger om individuel pleje og flere ældre, der skal have

problemer, da
ritet og fællesskab til
ettighedstank-

demografiske ud-
emmen – er det
nogle få statistik-
dnu en potentiel
bliver mange flere
enikøbet lever
anden verdenskrig
l at forsørge en
der fire, og om ti år
erson! Med andre
e personer i den er-
sørge flere og flere
ig giver en klar in-
t offentlige vel-
l en enorm udfor-
er om den såkaldte

ematikken er der i
gså indeholdt
efolkningens etni-
Og her er også in-
emme, da erhvervs-
lvandrere og efter-
lavere end blandt
es de seneste års
øm også med i lig-
sfrekvensen for
lavere, hvilket kan
fordringer for den
færd. Man kan her
byrden.
klemmen og den
ng øger risikoen for
gsklemme i form af
olkepension (vi le-
er flere ældre) og
ifter i sundhedssy-
entninger om indi-
ldre, der skal have

Især langt fra de store byer er der lægemangel i Danmark, og derfor oplever Danmark et "brain gain" af læger fra bl.a. Ungarn.

pleje) og til et stort (og stadigt stigende) antal flygtninge, der kræver mange økonomiske ressourcer.

Eksterne klemmer

Ud over de kort skitserede interne klemmer presses den danske velfærdsstat også udefra. Her kan der tales om de såkaldte eksterne klemmer.

Den øgede internationalisering og globalisering sætter den danske velfærdsmodel under stærkt pres og mindsker samtidig de danske politikeres muligheder for at løse problematikkerne via de statslige budgetter. Der er således – på grund af kapitalens og arbejdskraftens frie bevægelighed – en vis skattekonkurrence mellem landene på den globale scene. Og med en velfærdsmodel finansieret via skatterne skaber dette udfordringer.

Derudover bliver markedet for ufaglært arbejdskraft mere og mere presset i Danmark, da vi ganske enkelt ikke kan konkurrere på løn i forhold til mange andre steder i verden. Dette skærper problemerne for den gruppe, der ikke har en uddannelse. Og netop behovet for mere og mere uddannelse er også en stor udfordring for de offentlige kasser. For at kunne klare sig i den globale økonomi kræves der en bedre og bedre uddannet befolkning, men det koster.

I forbindelse med **globaliseringsklemmen** tales der også om begrebet **outsourcing**, der handler om frygten for, at danske virksomheder nu og i fremtiden i stigende grad vil være tvunget til at nedlægge arbejdspladser i Danmark (på grund af den høje løn og ditto skat) for at flytte dem til udlandet, hvor produktionsomkostninger er meget lavere.

En anden dimension under globaliseringsklemmen, der også omhandler skattetrykket, er diskussionen om, hvorvidt der i fremtiden vil foregå en såkaldt **'brain drain'** (hjerneflugt) fra Danmark. Altså en situation, hvor de højest/bedst uddannede grundet det høje skattetryk vælger at flytte til udlandet og bosætte sig. Ligeledes tales der også om, hvorvidt det danske skattetryk vil være i stand til at få tiltrukket nok højtuddannet arbejdskraft – den såkaldte **'brain gain'**.

På det mere regionale niveau – EU – tales der også om udfordringer, den såkaldte **EU-klemme**. Gennem de senere år har det således med jævne mellemrum været pointeret, at den væsentligt forøgede arbejdskraftsmobilitet til Danmark kan medføre et opadgående udgiftspres, fordi EU-borgere selv efter kort ophold i landet får ret til at overføre ydelserne til et andet EU-land, som de måtte vælge at flytte til.

Spørgsmålet er flere gange blevet afvist af de danske regeringer, men med EU's østudvidelse rejser debatten alligevel med jævne mellemrum.

Specielt er tre ydelser i vælten i denne forbindelse – kontanthjælp, børnepenge/børnecheck og dagpenge ved sygdom. P.t. ser problemet ikke ud til at være spe-

cielt alvorligt, men måske kan det blive hyppigere forekommende i fremtiden, hvis mobiliteten øges yderligere internt i EU.

Også tilstrømningen af flygtninge kan betragtes som en ekstern klemme. En flygtning koster i gennemsnit cirka 200.000 kroner om året. Opstramningerne i udlændingeloven begrundes blandt andet med, at udgifterne til flygtninge vil gå ud over velfærden.

Endelig kan EU's harmonisering (ensliggørelse) af skatter og afgifter også udgøre en seriøs klemme i forhold til den danske universelle velfærdsmodel, der er overvejende skattefinansieret. For skal skatte- og afgiftstrykket harmoniseres EU-landene imellem, så er det ikke på niveau med det danske, men noget lavere. Det vil få fundamental betydning for den måde, vores model er skruet sammen på.

Således er der ingen tvivl om, at den danske velfærdsmodel over de kommende år vil blive massivt klemt fra flere forskellige sider. Om vores velfærdsniveau kan fastholdes i fremtidens globale samfund, vil kun tiden kunne afsløre. Her skal du ikke læse mere om klemmerne, da en mere dybdeborende analyse og diskussion af disse er alt for omfangsrig til at kunne rummes i denne bog.

'de fede ord'

- * Interne og eksterne klemmer
- * Individualiserings- og forventningsklemmen
- * Krævementalitet og rettighedstænkning
- * Den demografiske udvikling
- * Ældrebyrde
- * Integrationsbyrden
- * Omkostningsklemmen
- * Globaliseringsklemmen
- * Outsourcing
- * Brain drain
- * Brain gain
- * EU-klemme